
Економіка

УДК 338.43:636

Ю.Я. Лузан

к.е.н.

перший заступник міністра аграрної політики України

СТАН РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА ТА НАПРЯМИ ВИХОДУ ЙОГО З КРИЗИ

На підставі аналізу розвитку тваринницької галузі України за останні 20 років досліджені причини негативних тенденцій розвитку галузі.

Доведено, що для виходу з кризи тваринництво потребує глибокого кооперування, реструктуризації кормової бази, фінансової підтримки при закупівлі сучасних машин та обладнання.

Постановка проблеми

Вирішення проблеми забезпечення продовольчої безпеки країни, створення життєздатного середовища в сільських регіонах безпосередньо залежить від рівня виробництва продуктів харчування, особливо тваринного походження. На всьому шляху проходження продукції від виробників до споживачів основною ланкою у цьому процесі є виробництво, де створюються матеріальні блага, необхідні для існування та розвитку суспільства.

Найбільш високий рівень розвитку тваринництва мало в кінці 80-х років минулого століття, коли обсяг виробництва молока на одну особу становив 472 кг, м'яса в забійній вазі – 84 кг, яєць – 314 шт. Однак в останні роки, внаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин тваринництво зазнало суттєвих негативних змін, що вплинули на забезпечення населення продуктами галузі, надходження тваринницької сировини на переробні підприємства, трудову зайнятість селян та формування експортного потенціалу тощо.

Аналіз останніх досліджень

Обсяг виробництва продукції тваринництва залежить від багатьох факторів. Основними серед них є чисельність поголів'я худоби та птиці, його продуктивність, рівень розвитку кормової бази, забезпеченість галузі матеріально-технічними засобами, стан економічних зв'язків між сільсько-господарськими товаровиробниками і переробними підприємствами, наявність коштів для державної підтримки розвитку тваринництва, забезпеченість галузі кваліфікованими кадрами.

Отже, проблема відродження тваринництва на інноваційній основі, забезпечення внутрішнього і зовнішнього ринку конкурентоспроможними продуктами галузі є актуальною. Окремі питання вказаної проблеми висвітлені в наукових працях вітчизняних вчених П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, С.М. Кваші, Т.Л. Мастенської, Ю.Ф. Мельника, М.В. Зубця та інших.

Однак у вирішенні цієї проблеми, особливо в ринкових умовах, як у теоретичному, так і практичному плані залишаються недостатньо вивчені

питання напрямів підвищення ефективності галузей, формування цінового механізму на продукцію.

Формування цілей статті

Метою статті є аналіз стану розвитку тваринництва в різних категоріях господарств, виявлення причин скорочення його виробничого потенціалу і обґрунтування напрямів розвитку тваринництва та виходу його з кризи.

Виклад основного матеріалу

Вирішення проблеми продовольчої безпеки країни залежить від рівня виробництва продуктів харчування. Слід погодитись з академіком УААН П.Т. Саблуком, що «...визначальними складовими оцінки забезпеченості продовольством є: забезпеченість населення необхідними продуктами харчування за науково-обґрунтованими нормами і формування державних продовольчих резервів; забезпечення можливості виходу на світовий ринок продовольства; формування дієвих механізмів утвердження економічного інтересу діяльності аграрних товаровиробників» [1].

Згідно з Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 р. споживання молока і молочних продуктів на одну особу за рік має бути доведено до 380 кг, м'яса та м'ясопродуктів – до 80 кг, яєць – до 300 шт. [2].

Тривалий час тваринництво розвивалося шляхом розширеного відтворення стада. Проте в останні роки, зміна економічних відносин між виробниками аграрної сфери та переробними підприємствами, нееквівалентний обмін між промисловою і сільськогосподарською продукцією, недосконалість цінової і податкової політики, відсутність або недостатність державної підтримки призвели до значного скорочення виробництва продукції тваринництва, а споживання молока і молокопродуктів на душу населення із 373 кг у 1990 р. до 213 кг у 2008 р., м'яса і м'ясопродуктів відповідно із 68 кг до 51 кг і яєць – із 272 до 265 шт.

Негативні зміни в розвитку тваринництва відбулися внаслідок скорочення поголів'я в сільськогосподарських підприємствах, де у 2008 р. чисельність великої рогатої худоби до рівня 1990 року становила лише 8,2 %, у тому числі корів – 10,1 %, свиней – 19,4 %, овець і кіз – 4,2 %, птиці – 66,0 %. Вихід телят на 100 корів, наявних на початок року, становив лише 73 голови. Зменшення поголів'я худоби в сільськогосподарських підприємствах не змогли компенсувати господарства населення. Якщо до 2003 р. у цій категорії господарств збільшувалося поголів'я корів, то згодом воно почало скорочуватись і на початок 2009 року їх уже було 2,2 млн гол., тобто майже на рівні 1990 року. За 6 місяців 2009 року дещо збільшилось поголів'я корів: у сільськогосподарських підприємствах – із 624,3 до 626,8 тис. гол., а в господарствах населення – із 2232 до 2264,0 тис. голів. Проте порівняно з аналогічним періодом 2008 р. поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах скоротилось на 38,1 тис. гол., або на 4,6 %, а в господарствах населення відповідно на 157,6 тис. гол., або на 6,5 %.

Спостерігаються істотні відмінності у чисельності поголів'я корів у окремих категоріях господарств у розрахунку на одиницю земельної площі (табл. 1).

Таблиця 1. Зміни у чисельності поголів'я корів в Україні

Категорії господарств	Всього, тис. голів			на 100 га с.-г. угідь, гол.		
	1.01.1990	1.01.2008	1.01.2009	1.01.1990	1.01.2008	1.01.2009
Усі категорії господарств	8527,6	3095,9	2856,3	20,4	8,4	7,9
У тому числі: сільськогосподарські підприємства	6354,5	640,5	586,9	16,2	3,7	3,4
фермерські господарства	–	38,1	37,4	–	1,0	0,9
господарства населення	2173,1	2417,3	2232,0	84,7	15,4	14,2

Щодо показника економічної ефективності, то після 1994 р., коли змінились підходи до заготівлі й ціноутворення на тваринницьку сировину, яка надходила на переробні підприємства, майже всі галузі тваринництва стали збитковими. Закупівельні ціни на продукцію тваринництва були неадекватні затратам на її виробництво. У 2008 р. цінова ситуація була більш сприятливою (ціни реалізації на окремі види м'яса зросли проти 2007 р. в 1,3–1,6 рази), але виробництво м'яса залишилося збитковим внаслідок значного зростання виробничих затрат (табл. 2).

Таблиця 2. Затрати на виробництво продукції тваринництва (у розрахунку на 1 ц, грн)

Роки	Види продукції						
	яловичина	свинина	баранина	м'ясо птиці	молоко	яйця курячі, на 1000 шт.	вовна
2006 р.	874	790	1094	389	90	185	1782
2007 р.	1003	878	1287	486	114	247	1821
2008 р.	1268	1029	1529	644	148	306	1589
2009 р. (прогноз)	1530	1228	1887	755	181	362	1964

Незважаючи на деяке підвищення закупівельних цін у 2009 р., темпи зростання їх різних видів продуктів істотно коливалися. Якщо закупівельна ціна за 1 тону свинини зросла із 14108 грн у 2008 р. до 16658 грн у 2009 р. (станом на 10 липня), або на 18 %, молока – відповідно із 1749 до 1858 грн

(6 %), то на м'ясо великої рогатої худоби – знизилась із 11436 до 11107 грн (-3 %). Досить низька ціна склалась на молоко, що надходить на переробні підприємства від господарств населення, яка у 2008 р. становила лише 1368,4 грн за тонну.

Держава підтримує розвиток тваринництва. Сільськогосподарським підприємствам, які звітують за формою 50 с.-г., у 2008 році виділено дотації на суму 2,724 млрд грн, у тому числі за рахунок ПДВ – 1,551 млрд грн, і бюджетних дотацій – 1,173. У структурі дотацій на частку виробництва молока припадає 27,93 %, м'яса великої рогатої худоби – 17,86 %, свинини – 24,32 %, м'яса птиці – 26,2 % і м'яса інших видів тварин – 3,69 %.

Таким чином, за рахунок державної підтримки галузь тваринництва у 2008 році забезпечила рентабельне виробництво на рівні 21,2 %, а без виробництва м'яса птиці – 18 % (табл. 3).

Таблиця 3. Ефективність основних видів продукції тваринництва у 2008 р.

Вид продукції	Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	Виручка від реалізації 1 ц, грн		Рівень рентабельності, %	
		фактич- но	включа- ючи дотації	фактич- но	включа- ючи дотації
Продукція скотарства				-8,7	14,5
у т.ч. ВРХ	1101	836	1055	-24,1	-4,2
молоко	170-	177	221	4,1	30,1
Свині	1157	1160	1433	0,3	23,8
Вівці та кози	1256	772	772	-38,6	-38,6
у т.ч. вівці	1252	772	772	-38,4	-38,4
Птиця	877	778	1392	-11,3	58,6
Вовна	1656	419	419	-74,7	-74,7
Яйця	338	382	382	13,0	13,0
Всього по тваринництву				0,1	21,2
Всього по тваринництву (без птиці)				1,1	18,0

Різкі неодноразові зміни цін не дають змоги господарям стабільно розвивати тваринницькі галузі. Зниження ціни призводить до зменшення поголів'я тварин і відповідно виробництва продукції, а подальше зростання ціни вже не може забезпечити приросту худоби і продукції, оскільки відбулося скорочення маточного поголів'я і зниження потенціалу відтворення.

Особливе зменшення ціни на продукцію тваринництва спостерігається у 2009 році. Закупівельна ціна в розрахунку за 1 тонну реалізованого молока знизилась із 2065,1 грн у грудні 2008 р. до 1739,1 грн у травні 2009 р., м'ясо великої рогатої худоби відповідно із 9414,8 до 8938,3 грн (табл. 4).

Таблиця 4. Зміни цін на реалізації продукції тваринництва, грн за тону

Місяць, рік	Продукція		
	молоко	ВРХ	свині
Грудень 2008 р.	2065	9415	13178
Січень 2009 р.	1406	9222	14360
Лютий 2009 р.	1904	9153	14580
Березень 2009 р.	1917	9322	15048
Квітень 2009 р.	1885	8869	15237
Травень 2009 р.	1739	8938	14462

Значні втрати від цінового коливання позначаються на виробництві молока і яловичини, що впливає на скорочення поголів'я корів і відповідно, формування м'ясного контингенту худоби (табл. 5).

Таблиця 5. Поголів'я великої рогатої худоби, тис. голів

Місяці	Поголів'я великої рогатої худоби					
	всього		у т.ч.			
			корів		іншого поголів'я	
2008 р.	2009 р.	2008 р.	2009 р.	2008 р.	2009 р.	
Січень	5529	5141	3088	2856	2441	2285
Лютий	5717	5348	3085	2868	2632	2480
Березень	5953	5610	3090	2874	2863	2735
Квітень	6057	5760	3093	2883	2964	2876
Травень	6070	5803	3092	2892	2978	2911
Червень	6032	5798	3085	2891	2947	2907

Існуючі обсяги державної підтримки не забезпечують ефективного розвитку галузі. Якщо у 1990 р. державна підтримка становила 5,1 млрд руб. (44 млрд грн), то у 2008 р. – лише 2,7 млрд грн.

Особисті селянські господарства не мають державної підтримки. Продаж живої ваги тварин оподатковується в розмірі 15 % від виручки, що є безпрецедентним явищем – увесь світ оподатковує прибуток, а в цьому випадку – виручку від реалізації, що приносить збитки після відрахування витрат.

Такий стан економічної ефективності розвитку тваринницьких галузей зумовлюється, насамперед, недосконалістю міжгалузевих економічних відносин, зокрема цінового механізму. Адже за період трансформації економіки країни до ринкових відносин ціни на промислові товари, роботи і послуги, які одержує сільське господарство, зросли у 7 разів більше, ніж на сільськогосподарську продукцію. Внаслідок диспаритету цін із сільського господарства вимито на користь інших галузей економіки понад 680 млрд грн, що призвело до значного зменшення коштів на забезпечення відтворювального процесу в галузі, особливо на формування її

матеріально-технічної бази [3]. Це показники вказані станом на 2007 рік. Зараз ця сума становить більше трильйона гривень.

Виникає необхідність вживати невідкладні й узгоджувальні заходи з боку сільськогосподарських товаровиробників, владних структур і переробних підприємств щодо прискорення нарощування поголів'я худоби, підвищення її продуктивності й поліпшення якості та продукції тваринництва в господарствах усіх форм власності і господарювання. На період до 2015 року виробництво молока в усіх категоріях господарств слід довести до 20 млн тонн, м'яса (в живій вазі) – до 5,1 млн тонн і яєць – до 17 млрд штук, або збільшити проти досягнутого рівня (2008 р.) на 70, 87 і 14 % відповідно.

Провідне місце у тваринництві й надалі займатиме **скотарство**. При раціональному використанні поголів'я корів, яке залишилось у сільськогосподарських підприємствах, і закупівлі ними та фермерськими господарствами у населення і в племінних господарствах не менше 770 тис. теличок, чисельність корів на початок 2015 року в цих категоріях господарств становитиме 1942,6 тис. гол., або більше проти 2008 року майже в 3 рази. За таких умов поголів'я корів у всіх категоріях господарств зросте в 1,4 рази і становитиме 4,4 млн гол.

Крім того, для прискорення нарощування виробничого потенціалу молочного скотарства необхідно забезпечити:

- спрямоване вирощування ремонтного молодняка худоби, введення в основне стадо у сільськогосподарських підприємствах 30 і більше корів – первісток з розрахунку на 100 корів, наявних на початок року. У теперішніх умовах, коли потрібно здійснити значне нарощування поголів'я корів, необхідно залишати в стаді все поголів'я, здатне дати приплід;
- встановлення державних дотацій за приріст поголів'я корів, у тому числі й для особистих селянських господарств;
- поглиблення спеціалізації в скотарстві, пристосованому до умов, що склались в окремих природно-економічних зонах, прискорення розвитку молочної худоби, насамперед поблизу великих міст, промислових центрів, курортів та інших густонаселених територій;
- недопущення використання худоби як застави при отриманні сільськогосподарськими підприємствами кредитів у банках;
- істотне розширення виробництва молока у фермерських господарствах з урахуванням земельної площі, що знаходиться у їх власності чи оренді;
- фінансова підтримка виробників молочної сировини при придбанні машин і обладнання для молочних ферм за рахунок здешевлення коротко- та довгострокових кредитів, удосконалення фінансового лізингу й економічних відносин між постачальниками матеріально-технічних ресурсів і споживачами.

Відродження молочного скотарства має супроводжуватися досягненням раціональних розмірів молочних ферм. На сучасному етапі розвитку молочного скотарства раціональним розміром є ферми з поголів'ям корів у зоні Степу понад 500–800 голів, Лісостепу – 450–800 голів і на Поліссі 300–800 голів. Вони забезпечують рентабельність виробництва молока відповідно 21–19, 22–27 і 26–48 % [4].

У сільськогосподарських підприємствах, де істотно або повністю скоротили поголів'я корів, потрібен значний ремонт тваринницьких приміщень або склалися інші несприятливі умови для відтворення молочної худоби, на першому етапі варто створювати молочні ферми на 100–200 корів, а на другому – довести їх до раціональних розмірів.

Щодо господарств населення, то соціально-економічна ситуація, яка склалася на селі, а також неврегульованість цінової та заготівельної політики на тваринницьку сировину не дають підстав передбачати помітні зміни в чисельності поголів'я основного стада, проте окремі сім'ї можуть утримувати – 8–10 корів, що дасть змогу застосовувати доїльні установки, поліпшити якість молока, забезпечити трудову зайнятість і одержувати прибутки.

Зміни в чисельності поголів'я корів мають супроводжуватися підвищенням їх продуктивності. Надій молока на корову у 2015 році в усіх категоріях господарств має становити не менше 4600 кг, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах 4300 кг, у господарствах населення – майже 4900 кг. Якщо в господарствах населення нарощування виробництва молока відбуватиметься в основному за рахунок підвищення продуктивності корів, то у сільськогосподарських підприємствах і фермерських господарствах 29,4 % приросту молока буде отримано за рахунок підвищення продуктивності корів, а 70,6 % – за рахунок збільшення їх чисельності.

Для підвищення конкурентоспроможності молочної продукції, доцільно підвищити її якість, дотримуватись вимог державного стандарту України «Молоко коров'яче незбиране». Вимоги при закупівлі (ДСТУ 3662-97) [5].

Визначення чисельності корів слугує основою для обґрунтування виробництва **яловичини**. Її обсяг у всіх категоріях господарств передбачається збільшити із 813,2 тис. тонн у живій вазі в 2008 році до 1600 тис. тонн у 2015 році, або в два рази. Ще вищими темпами має зростати виробництво яловичини в сільськогосподарських підприємствах і фермерських господарствах.

Щоб досягти передбачуваного обсягу виробництва яловичини, потрібно отримати у 2015 році в усіх категоріях господарств 4,8 млн гол. молодняка великої рогатої худоби, приділити особливу увагу підвищенню інтенсивності його вирощування і відгодівлі. Довести середню живу вагу худоби, що підлягає забою на м'ясо в сільськогосподарських підприємствах, до 400 кг проти 333 кг у 2008 році, в господарствах населення до 282 проти 228 кг. Для поліпшення використання м'ясного контингенту

худоби доцільно також збільшити надходження в сільськогосподарські підприємства для відгодівлі молодняку худоби від населення і довести його не менше ніж до 500 тис. голів щороку.

Хоча приріст яловичини відбуватиметься переважно за рахунок інтенсивного вирощування молодняку великої рогатої худоби молочних і м'ясо-молочних порід, проте для збільшення виробництва яловичини зростатиме роль м'ясного спеціалізованого скотарства.

Збільшення виробництва продукції скотарства має супроводжуватись удосконаленням структури стада. Щоб забезпечити населення продуктами скотарства за науково-обґрунтованими нормами, на кожні 100 кг молока необхідно виробляти 8 кг яловичини в забійній вазі. Таке співвідношення між рівнем виробництва молока і яловичини можна отримати, коли частка корів у стаді становить близько 40 %, а молодняк великої рогатої худоби реалізується на м'ясо в 16-місячному віці живою вагою однієї голови 400 кг. Для цього треба, щоб середньодобовий приріст маси молодняку до 6-місячного віку становив не менше 810 г, а від 6 до 16 місяців – 713 г. Якщо рівень інтенсивності дорощування і відгодівлі молодняку буде нижчий, то реалізацію його доцільно проводити у 18-місячному віці. Тоді питома вага корів у стаді має становити 37–38 % [6].

У вирішенні м'ясної проблеми велике значення матимуть й інші галузі тваринництва. **Виробництво свинини** в усіх категоріях господарств доцільно збільшити (у живій вазі) із 797,9 тис. тонн у 2008 році до 1700 тис. тонн у 2015 році, або в 2,1 раз; м'ясо птиці – із 1030,6 до 1680 тис. тонн (1,6 раз), м'ясо овець і кіз – 34,6 до 50,0 тис. тонн (1,4 раз), м'ясо інших видів – із 46,9 до 70 тис. тонн (1,5 раз). У структурі виробництва м'яса на частку яловичини припадатиме 27,3 %, свинини – 35,3 %, м'яса птиці – 35,6 %, баранини – 0,7 %, м'яса інших видів тварин – 1,1 %.

Збільшувати виробництво свинини доцільно за рахунок нарощування поголів'я свиней і підвищення інтенсивності їх використання: отримання від основної свиноматки до 18 поросят за рік і середньодобового приросту на вирощуванні та відгодівлі до 500 г; згодовування на середньорічну свиноматку до 125 ц кормових одиниць при такій структурі зернофуражу (ячмінь – 35 %, кукурудза – 38 %, пшениця – 16 %, зернобобові – 14, інші – 3 %); створення свиновідгодівельних комплексів потужністю 10 і більше тис. голів за рік; поглиблення кооперації сільськогосподарських підприємств із господарствами населення щодо найбільш повного забезпечення сільських мешканців поголів'ям свиней для дорощування й відгодівлі; забезпечення виробництва в обсязі повної потреби стартерних комбікормів для молодняку свиней до 4-місячного віку; розширення потокової технології утримання свиней з використанням приміщень за принципом «все зайнято – все вільно»; удосконалення взаємовигідних відносин між виробниками свинини і переробними підприємствами м'ясної промисловості; удосконалення існуючих і виведення нових порід свиней; розширення вирощування помісного молодняку для дорощування, відгодівлі тощо.

Виробництво м'яса птиці зростатиме за рахунок збільшення поголів'я курей м'ясних порід, гусей, качок та індиків; нарощування виробництва м'яса бройлерів; підвищення їх середньодобового приросту до 35 г; розширення потужностей для забою та глибокої переробки птиці; забезпечення птахівничих господарств повноцінними збалансованими комбікормами; здійснення реконструкції та комп'ютеризації всіх виробничих процесів на птахофабриках; налагодження на промислових підприємствах випуску інкубаторів, кліткових батарей для утримання птиці й обладнання для її глибокої переробки; застосування фірмової торгівлі м'ясом птиці та продуктами її переробки, особливо біля великих міст і промислових центрів.

Виробництво **баранини** збільшуватиметься за рахунок розвитку вівчарства переважно м'ясо-вовно-молочного і м'ясного напрямів з урахуванням особливостей регіонів; нарощування поголів'я овець у господарствах усіх форм власності і господарювання; підвищення рівня годівлі овець (до 6–6,5 ц кормових одиниць і 70 кг перетравного протеїну на голову за рік); доведення живої ваги молодняка, що реалізується на м'ясо, у 8–9-місячному віці до 40–45 кг; розширення промислового схрещування у вівчарстві, що дасть змогу лише за рахунок цього фактора збільшити виробництво м'яса на 15 %; поглиблення племінної справи, особливо в напрямі підвищення м'ясної продуктивності овець; удосконалення системи закупівель продукції вівчарства у дрібних товаровиробників через створення обслуговуючих кооперативів із закупівлі, обробки та збуту баранини.

Вказані заходи можуть бути здійснені за умови зміни цінової політики, забезпечення гарантованої підтримки виробників продукції тваринництва шляхом встановлення державних дотацій і застосування еквівалентних цін на продукцію галузі, які б забезпечували рівновелику прибутковість на рівновеликий вкладений у виробництво капітал [7]. Нами зпрогнозована собівартість продукції тваринництва у 2009 році і, залежно від передбачувального рівня рентабельності в 15 і 20 %, визначено ціни, за якими слід реалізовувати продукцію (табл. 6).

Таблиця 6. Розрахунок мінімально допустимого рівня ціни на продукцію тваринництва на 2009 рік

Приріст продукції тваринництва	Собівартість 1 т реалізованої продукції, грн	Ціна 1 т при рівні рентабельності	
		15 %	20 %
ВРХ	13291	15284	15949
Свиней	13816	15888	16579
Овець та кіз	15443	17760	18532
Птиці	10292	11836	12351
Молоко	2074	2385	2489
Вовна	20473	23544	24568
Яйця (тис. шт.)	400	460	480

Висновки

У зв'язку зі змінами економічних відносин між виробниками аграрної сфери та переробними підприємствами, нееквівалентними цінами на сільськогосподарську і промислову продукцію, недосконалістю податкової політики, недостатністю коштів для державної підтримки та введенням інших важелів регулювання виробництвом, значно знизилось виробництво продукції тваринництва.

Скорочення поголів'я худоби та птиці, відповідно і виробництва продукції тваринництва відбулось за рахунок сільськогосподарських підприємств. У результаті зменшилось споживання населенням продуктів тваринництва, знизився його експортний потенціал.

Відбулись істотні структурні зрушення, щодо щільності поголів'я худоби на одиницю земельної площі в окремих категоріях господарств. Реалізаційні ціни на тваринницьку сировину не відшкодовують затрати на її виробництво. У результаті більшість продуктів тваринництва залишаються збитковими або низькорентабельними.

Для збільшення виробництва продукції тваринництва, виходу його з кризи необхідно забезпечити: інтенсивний розвиток тваринницьких галузей у господарствах усіх форм власності та господарювання; поглиблення кооперації сільськогосподарських підприємств з приватними господарствами населення, з метою більш повного забезпечення сільських мешканців поголів'ям свиней для дорошування і відгодівлі; закупівлю сільськогосподарськими підприємствами, фермерськими господарствами телиць і нетелей у племгоспах і в населення для поповнення основного стада; реструктуризацію кормової бази відповідно до потреб галузей тваринництва з урахуванням зональних умов; фінансову підтримку виробників тваринницької сировини при придбанні машин та обладнання для ферм й удосконалення економічних відносин між постачальниками матеріально-технічних ресурсів і споживачами; встановлення на урядовому рівні (не менш ніж на три роки) закупівельних цін на тваринницьку сировину, яка надходить на підприємства переробної промисловості з відповідною індексацією на інфляцію та зміни цін на промислові товари та послуги, які споживає сільське господарство; встановлення дотацій, як за продукцію, так і за приріст поголів'я корів, включаючи і господарства населення.

Література

1. *Саблук П.Т.* Світові проблеми забезпечення людства продовольством та місце України у їх вирішенні / *П.Т. Саблук* // *Економіка і прогнозування*. – 2008. – № 3. – С. 9–19, С. 10.
2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року (додаток 7 до Програми).

3. *Месель-Веселяк В.Я.* Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України / *В.Я. Месель-Веселяк* // Економіка АПК. – 2007. – № 12. – С. 8–14, С. 12.
4. Методичні рекомендації щодо формування спеціалізованих сільськогосподарських підприємств з виробництва продукції тваринництва та обґрунтування раціональних розмірів ферм і комплексів / за ред. *В.Я. Месель-Веселяка*. – К. – 2007. – 65 с., С. 20.
5. Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі ДСТУ 3662-97. – К.: Держстандарт України, 1997.
6. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні: монографія / за ред. *П.Т. Саблука* і *В.І. Бойко*. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 340 с., С. 98.
7. Концептуальні напрями стратегії розвитку агропромислового комплексу та сільськогосподарських територій України на період до 2020 року / *Ю.Ф. Мельник, Ю.Я. Лузан, М.В. Зубець* [та ін.]. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2008. – 46 с., С. 14.